

Universitätsbibliothek Wuppertal

Omnia Divini Platonis Opera

Plato

Basileae, 1551

Dialogus decimus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-245](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-245)

diligentius: per cuius providentiam cetera quoque id habent, ut similiter suis quoque provideant. Quoniam uero ars quo perfectior est, eo facilius parua simul expedit atque magna, in deo autem ars est immensa, nimirum minima simul et maxima summa facilitate gubernat. In quibus utique dispensandis, non totum gratia partium, sed partes totius gratia disponit, bonumque cuiusque proprium refert ad uniuersi bonum. Inter omnia uero sub luna maximam habet circa humanam speciem diligentiam, tum quia perfectissima est: tum quia ipsa colit deum: quasi ipsa singulariter excolatur a deo. In his notabis, a deo summo per singula rerum genera speciesque diuinos distributos esse rectores, uel minimarum actionum passionumque curatores. Qui sicut per potentiam eius possunt, quicquid possunt, ita per providentiam ipsius uel minimorum procuratricem, minima quoque procurant. Notabis in sideribus esse sensus, et ut Plotinus Hermiasque disputat, uisum proprie atque auditum. sed in alio quodam genere longeque prestantiore quam sensus animalium terrenorum. Notabis et animam humanam semper corpori esse coniunctam, assidue quidem aethereo corpori, per successionem uero tum terreno, tum aereo corpori. item motum animae, quia primus est atque ex se, ideoque liber, posse in formas uarias deriuari: usque adeo ut anima alias in habitum inferiorem homine, alias in superiorem homine conuertatur: et illo quidem quasi quadam grauitate ad loca inferiora descendere: hoc autem ceu leuitate sublimia petere. Ex quo apparet conceptos ex proprijs motibus habitus cum diuina uoluntatis lege concurrere. Si cut enim lex illa dicat, bonis quidem animis caelestia, malis uero terrestria conuenire: sic omnino nullo extrinsecus impellente, et quasi naturali quodam instinctu, et bonorum habitus sponte superiora petunt, malorum uero ad inferiora labuntur. Hic profecto si longius commentari liceret, exponere illud obscurissime dictum, ubi inducit aliquem transmutare conatam ignem in aquam animatam, quasi difficillima molientem. Nam cum et aqua igni contraria sit, et anima creari non possit ex igni: nimirum impossibilia tentat, qui ignem in aquam animatam transmutare molitur. Neque minus obscure dictum est, quod de resolutione et diuisione dialectica est exponendum. Nempe si quis diuidendo procedat per tres gradus, scilicet a genere quodam generalissimo ad species subalternas, ab eisque ad specialissimas, denique species facile diuidit: similiter qui per eosdem gradus resoluit, a specie specialissima ad subalternum genus, et inde ad generalissimum, facile quoque resoluit. At uero qui per singula numero infinita peruagari uoluerit, irritum opus aggreditur. Sed de his in commentarijs in Philebum. Inter haec notabis Platonis uerba Dauidis propheta oraculo quam simillima: neque ascensu in caelum, neque descensu in infernum diuinum posse iudicium euitari. Post haec ostendit deum a prauis non posse muneribus iniuste placari. Vbi considerabis deum diligentem esse humani generis curatorem, quam pastores ouium, gubernatores nauium, duces exercitus, agrorum rustici, equorum aurigae, medici egrotantium. Praeterea omnia sub caelo plena malorum, perpetuumque circa animas bellum. In quo uitia deorum trahunt: dii uero daemonesque sursum. Considerabis uiuas esse in deo uirtutes, imò uitas: quarum scintillis qui busdam in anima inde successis anima ad sublimia eleuatur. Post uero proemia seueriori censura animaduertit in impios, neque solū nefarias actiones, sed impudentiam quoque uerborum, immo et cogitationes ipsas contra diuinam dignitatem diligenter explorat: ac tres species impietatis in superioribus positas, in sex deducit: uidelicet in duo quamlibet partiendo. Tres enim illae in opinione contra deum falsa consistunt. Potest autem una cum falsa opinione iniquitas quoque morum concurrere: potest et tolerabilior aequitas. Cognosces hic et poenas maleficorum, haereticorum, superstitiosorum, illorum praeterea qui Pseudoprophetae cognominantur. Rursus quantum plebeam damnet superstitionem. Damnauit et supra poeticam, a qua plebea etiam confirmatur. Vbi uero Plato tam poeticam quam plebeam superstitionem improbat, et ante omnia humana officia, pietatem philosophicam ueneratur.

DIALOGVS DECIMVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

OST leges de caede uulneribusque et uerberibus, communis lex illa de omni ui sancitur, ut nemo ferat asportetque rem alienam, aut uicini re ulla utatur, nisi possidenti antea persuaserit: hinc enim mala omnia quae narrauimus, dependerunt, pendentque iam, et in posterum dependebunt. Reliquorum uero maxima sunt, petulantium iuuenum contumeliae atque iniuriae. quae tunc maxima, quando in sacra committuntur: praesertim cum in publica atque sancta, uel in tribuum aliquarum communionem, uel aliorum huiusmodi. Secundo uero loco habenda sunt, quando in sacra priuata atque sepulchra. Tertio quae in parentes seorsum ab his quae narrauimus. Quartum contumeliae iniuriaeque genus est, quando quis contemptis magistratibus, rem illorum abducit, uel ea utitur, antequam illis persuaserit. Quintum, cum ciuis alicuius ciuilis dignitas laeditur uel offenditur, quod genus omnino ultionem poscit, atque his singulis communiter providere lex debet. De sacrilegio quidem summam di-

De contem-
ptu numi-
nis

De dijs

Etum est, quid fieri oporteat, si uia aut clam peragatur. De his autē quæ uerbo uel opera in deorum contemptū aguntur, quomodo puniendā sunt, deinceps proœmio quodam proposito dicendū uidetur. Huiusmodi uero proœmium sit. Qui deos esse putat secundum leges, nec facit unquā sponte impium quicquā, nec loquitur. Faciunt autē, aut dicunt impiū aliquid in deos, uel quia deos esse negant, uel quia & si putant esse deos, de rebus tamen humanis curare ipsos minime arbitrantur: uel tertio quamuis & sint, & de hominibus curam habeant, facile tamen placari eos uotis & sacrificijs opinantur. CLIN. Quid faciemus igitur? quid ad ipsos dicemus? ATHEN. Audiamus o bone uir, prius quid in nostrū contemptū ioco quodā dicturos illos conijcio. CLIN. Quidnā dicent? ATH. Ita ferme in nos nugabuntur. O Atheniensis hospes, uosq; Lacedæmonie atq; Gnosie, uere illud dicitis, quod nostrū alijs nequaquā esse deos, alijs nihil nostra curare, alijs munerib; facile placari existiment. Quod igitur uos in omnib; legibus ferendis faciendū esse putauistis, hoc & nunc a uobis fieri uolumus, ut scilicet ante legum minas sufficiētib; signis deos esse nobis persuadeatis, nec posse illos præterq; fas est, muneribus ullis moueri. Nunc enim hæc & similia quædā audiētes prædicari quotidie ab ijs qui excellere putantur, poetis, oratoribus, uatibus, sacerdotibus, alijsq; permultis, ab iniuriā quidem faciēda nō remouemur: sed cum fecerimus, placare deos conamur. A uobis autē qui atroces nullo modo, sed mites legulatores esse gloriāmini, poscimus ut persuasionē prius adhibita quod dii sint ita doceatis, ut etiam si non multo sublimiora q; alijs, ueriora tamen loquamini. Fortē namq; uobis credemus. Quare si æquū quid postulamus, morem gerite. CLIN. Atqui o amice, facile est ueritatem hanc ostendere quod dii sint. ATHEN. Quo pacto? CLIN. Primum quidem terra, sol, sidera, ipsumq; uniuersum, temporū quoq; ornatissima uarietas, annis, mensibusq; distincta id ostendunt, Græcorū præterea barbarorumq; omnium cōsensus, deos esse fatentium. ATHEN. Timeo o beate uir, scelestos homines: timeo inquā, non erubescō, nec uereor, ne fortē uos contemnant. Vos enim differentiæ istorum causam ignoratis, & incontinentia uoluptatum cupiditatumq; tantūmodo putatis ad impiam animos eorum uitam corruere. CLIN. Sed quænam præter ista, alia istorum causa hospes est? ATHEN. Quod uos ipsius expertes penitus fugit. CLIN. Quid hoc? ATHEN. Ignorantia quædam certe grauissima, quæ maxima uidetur esse prudentia. CLIN. Quo pacto inquis. ATHEN. Feruntur apud nos sermones, partim metro, partim soluta oratione cōscripti, qui apud uos propter disciplinæ ciuilis excellentiam, ut audio, nō reperiuntur. Quorū antiquissimi priamam cœli aliorumq; naturam deorum factam fuisse affirmāt, nec multum progressi, deorum generationem consuetudinemq; inter se narrant. Quæ quoniā prisca sunt, quantum ad alia quidē siue recte, siue nō recte se habeant, reprehendere nō facile est, ad cultū tamē honorēq; genitorū, nec utilia ipsa, nec uera esse fatebor. Prisca igitur dimittamus, deq; illis, ut dijs placet, dicamus: iuniorū uero sapientū uerba sicubi mala hominib; afferāt, incusemus. Profecto istorū uerbis illud efficitur, ut cū ego & tu hæc ipsa signa esse, q; dii sint, asserimus, solemq; ac lunā, sidera & terrā, quasi deos & res diuinas in mediū adducimus, tunc iuuenes ab istis sapientibus aliter persuasi, terram & lapides hæc esse dicant, nullāq; humanarū rerum curam habere posse: sed uerbis tantū ornatis uerisimiliter sermonē de istis esse digestum. CLIN. Graue id certe hospes, etiam si solummodo unus dixisset. Nunc uero eo grauius & molestius est, quo plures sunt qui dicunt. ATHEN. Quid ergo dicere, quid ue facere nos oportet? Vtrum quasi apud impios homines accusati simus, q; falsos deos esse legibus affirmauerimus, ad defensionem accingemur? An his dimissis ad legū tractationem iterum reuertemur, ne proœmium legum nobis hoc excrescat in longum: cū oratio breuis futura non sit, si pronis ad impietate hominibus quæ requirunt, sufficēter ostendere uoluerimus, atq; etiam terrore illos a scelere amouere, demum uero quemadmodum conuenit, leges ferre? CLIN. Sæpenumero in hoc breui tempore hospes a nobis dictum est, breuitate non esse prolixitati anteponendā. Nihil enim nos, ut dicitur, urget. Quare ridiculū simul & prauum esset, si breuiora melioribus præferremus. Multum enim cōferet, si uerisimili ratione sermo noster ostenderit q; dii sint, & boni sint, iustitiāq; multo magis quam homines colant, q; ferē optimum pulcherrimūq; legum omnium erit exordium. Quamobrē absq; ulla molestia atq; festinatione, pro uiribus nihil prætermittamus, quod ad hanc rem persuadendā pertineat. ATHEN. Iste sermo tuus adeo te paratū prom-

promptumque ostendit, ut ad preces uotumque uideatur prouocare, nec moram amplius patiatur. Verum quomodo absque offensione esse aliquis deos differat: presertim cum necesse sit, grauiter ferre odisseque eos, qui horum uerborum nobis causam praeberunt. Hi certe à pueritia ad deos affirmandos eo maxime inducere animum potuerunt, quod dum late nutriretur, à nutricibus matribusque, multa de illis ioco & serio dicta decantataque in orationibus audiebant, & in sacrificijs uidebant consentanea quaeque illis fieri, quae suauissime pueri & uident & audiunt, dum parentes eorum summo studio pro se liberisque sacrificare, orareque supplices, deos, quasi quammaxime dii sint, uiderent: nec non quotidie in ortu & occasu solis ac lunae Graecos & Barbaros omnes tam in rebus aduersis quam secundis conspicerent, suppliciter adorare: atque ex hoc non suspicionem quod dii non sint afferre: sed testimonium quod sint absque controuersia perhibere. At uero qui haec omnia, nulla ratione, ut mentis compos quilibet diceret, moti despiciunt: proptereaque nos ad haec dicenda compellunt: quo pacto eos nunc mansuetis uerbis corrigere, & primum quod dii sint docere possumus: audeamus tamen: nec enim decet, cum illi uoluptate perdant, nos quoque ira in eos corrumpi. Quapropter omni concitatione animi extincta procerum ad eos qui ita mente corrupti sunt, aggrediamur: & quasi ad unum eorum ita orationem mansuete uertamus. O fili, iuuenis adhuc es: nec dubito, quin progressio temporis faciat, ut de multis aliter quae nunc sentias. Expecta igitur oro, ut tunc de rebus maximis iudices. Maximum autem est quod tu modo nihil arbitraris, ut recte de dijs sentientes, bene uiuamus. Verum si hoc in his permagnum tibi certificauero, minime mentiar. Non tu solus nec amici tui primi, hanc de dijs opinionem habetis, sed aliqui semper, tum plures, tum pauciores hoc modo laborant. Quod uero plurimis illorum contigit, tibi narrabo. Profecto nullus eorum ab adolescentia usque ad senectam in hac opinione quod dii non sint perseverauit. Reliqui autem duo morbi quamuis non multis, nonnullis tamen permanserunt: quod dii sint quidem, sed de rebus humanis nihil curent. Vel quod curent, sed facile precibus sacrificijsque placentur. Tu igitur si mihi credes, expectabis, donec plane constet tibi pro uiribus, quid de his iudicandum sit. Utque id assequaris, diligenter considerabis, siue sic siue aliter se res habeat: & à ceteris omnibus, & à legum latore maxime sciscitaberis. Interea noli iam temerarius esse, ut impie de dijs sentias. Is enim qui tibi leges ponit, & nunc & postea, quomodo ista se habeant, docere conabitur. CLIN. Optime hucusque hospes nobis est dictum. ATH. Profusus est ita o Megille atque Clinia. Sed in mirabilem quendam sermonem nescientes incidimus. CLIN. Quemnam? ATHEN. Qui à multis sapientissimus esse putatur. CLIN. Dic clarius. ATHEN. Res omnes nonnulli aiunt, quae fiunt, quae futurae, quaeque factae sunt, uel natura, uel fortuna, uel arte fieri. CLIN. Et probe quidem. ATHEN. Certe non absurdum est uiros sapientes probe dixisse. Quare sequamur ipsos: inquiramusque quidnam intellexerunt. CLIN. Omnino. ATH. Maxima dicunt atque pulcherrima natura fortunaque fieri: Arte uero minora: eamque dicunt accepta à natura magnorum primorumque operum generatione, fingere, fabricareque minora omnia, quae artificiosa ab omnibus appellantur. CLIN. Quomodo id ais? ATHEN. Sic planius dicam. Ignem, aquam, terram, aerem, omnia haec non arte sed natura & fortuna esse dicunt. Corpora etiam quae post haec sunt: rerum terrenarum, solis, lunae, stellarum omnium, ex istis anima prorsus carentibus facta fuisse aiunt: fortunaque quo unumquodque uis sua impulit lata, singula singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, & omnino contraria contrarijs, duce fortuna conuenisse, ac necessario temperata fuisse. Hoc pacto coelum totum, & quae in eo sunt omnia, animalia quoque, & plantas, & anni tempora fuisse producta: non per intellectum, neque per deum aliquem, sed natura, ut diximus, atque fortuna. Ex quibus artem postea mortalem à mortalibus factam, posteriores quasdam res genuisse, non penitus ueritatis participes, sed simulacra quaedam sibi ipsis cognata, qualia pictura, musica, ceteraque artes his similes generant. Si quae uero artes serium aliquid faciunt, eas esse quae uim suam cum natura communicant: qualis est medicina, agricultura, gymnastica. Ciuilem praeterea peritiam aiunt, parua quadam parte cum natura, magna uero cum arte concurrere: atque ita uniuersam legum positionem non cum natura, sed cum arte, cuius positiones uerae non sint, conuenire. CLIN. Quonam pacto? ATHEN. Deos o beate uir, non natura, sed arte & legibus quibusdam constare uolunt, eosque alijs alios, prout sin-

Res omnes uel
natura uel
fortuna, uel
arte fieri

guli secum consentientes lege sanxerunt. Pulchra uero uel honesta, alia natura, alia lege consistere. Sed iusta natura minime esse: imò uero homines de his semper inuicem disputare, & noua quotidie constituere: & quæ nuper statuerunt, quatenus illis sic placet eatenus esse iusta, non natura quidē, sed arte & legibus stabilita. Hæc sunt ò amici quæ sapientes uiri, tum poetæ, tum scriptores alij iunioribus tradiderūt, dicētes iustam esse eam possessionem, quæ ui & uictoria cōparatur. Vnde iunioribus impietas innascitur, ut credant non esse deos, quales credere leges iubent. Hinc etiam seditiones oriuntur, per quas ad eam homines uitam quasi secundum naturam rectam trahuntur, qua ita uiuāt ut ceteros uincant, nec secundū leges alijs seruiant. CLIN. O qualem hospes rem narraſti, qualemq; pestem iuuenū & publice ciuitatibus, & priuatim domibus suis illatam? ATHEN. Vera narraſ ò Clīnia. Sed cum ita res se habeat, quid legumlatori agendum censes? An solū minari omnibus hominibus debet? eos omnino poenas duros, nisi deos esse credant, talesq; opinentur, quales à legibus traduntur: deq; honestis & iustis & maximis quibusq; rebus, ac de uirtute & prauitate, ita omnino arbitrentur & agāt, ut legumlator præscripserit. Si igitur nō paruerint, alios mortis supplicio, alios flagellis & uinculis, alios dedecore, alios exilio, egestateq; puniendos. Itāne minabitur quidem tantum legumlator, ut autem in legumlatione persuasionem minis adiungat, qua mitiget, nihil curabit? CLIN. Minime hospes, sed si qua in huiusmodi rebus uel modica persuasio inueniri potest, non debet legumlator qui modo alicuius precij sit, labore inde deterreri, sed quammaximo, ut dicitur, clamore potest, priscae legi auxilium ferre, rationibusq; ostendere quòd dij sint, & quæcunq; ipse pauloante dicebas: atq; ipsi legi & arti ita suffragari, ut uel natura, uel nō minus quàm natura constare affirmet, cum mentis ipsius proles sint, ut recta ratio mōstrat: quā tu modo dicere mihi uideris, & ego credo. ATHEN. O paratissimi animi Clīnia, nōne arduum est, ea rationibus prosequi, quæ ita per omnes diuulgata sunt, ipsaq; proluxa sunt, nec breuitatem patiuntur? CLIN. Quid hospes? cum tam multa de ebrietate & musica dicerentur, eam prolixitatem æquo animo tulimus: de ijs uero talibusq; rebus plura dicentem non auscultabimus? Enim uero legumlationi prudēter disposita, magnum hinc patrociniū est futurum, cum legum mandata literis tradita quæ toto tempore futuro re dargutioni subiecta esse solent, sic comprobata quiescant. Quare terreri non debemus, si auditu ardua principio sunt, quæ uel tardi ingenij homines sapius repetēdo animaduertere poterunt. Hæc igitur licet proluxa, si modo utilia sunt, non uidentur abijcienda. Nec æquum est hos sermones pro uiribus non defendere. MEG. Optime mihi hospes Clīnia loqui uidetur. CLIN. Et maxime quidem ò Megille, quare faciendum est ut dicit. Profecto nisi sermones isti inter omnes, ut ita dixerim, homines uulgati essent, nihil opus esset, deos esse rationibus demonstrare. Nunc uero necesse est. Cum igitur maxime leges ab improbis hominibus corrumpantur, cuiusnam magis q̃ legumlatoris officij est, auxiliū ferre? MEG. Nullius certe. ATH. Verum dic mihi Clīnia, participem enim te rationis huius esse oportet, Nōne qui hæc dicit, ignem, terram, aquam, & aerem, prima omnium purare uidetur: atq; hæc eadem naturā uocare, & ex his posteriorem animam arbitrari? Imò non uidetur solum, sed ista nobis oratiōe sua uere significat. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Num igitur per Iouem quasi fontem quendam inuenimus stultæ illorum opinionis, qui nunquam quæstiones rerum naturalium attigerunt? Considera obsecro, & rationem omnem scrutare. Non enim parum interest, si ostenderimus eos qui impijs rationibus inniuntur, ceterosq; ad impietatem trahunt, non recte sed peruerse disserere. Mihi igitur de his ita uidetur. CLIN. Probe dicis, sed coneris ista ostendere. ATHEN. At uidebor rationibus uti non consuetis. CLIN. Ne uerearis amice. Intellego enim quòd putabas longe te à proposito ferendarum legum abire, si disputationem hanc ingrediamur. Verū si non aliter conuincere possumus recte se habere quæ de dijs secundum legem modo dicuntur, dicendum est omnino. ATHEN. Dicam iam nouam hanc penè inauditamq; rationem. Quod generationis corruptionisq; omnium prima causa est, non primum, sed posterius factum illi sermones affirmarunt, qui animos impios effecerunt. Quod uero posterius, id prius. Quare ueram deorum substantiam ignorarunt. CLIN. Nondum intelligo. ATH. Qualis anima sit, & quā habeat uim, omnes ferme ignorasse uidentur, tum quo ad alia, tum quo ad eius generationē, quod ante omnia corpora nata sit, & transmutationis decorisq;

Reſſicitur opinio dicens
tū omnium
principia
esse corpora

decorisq; corporum ipsa sit maxime omnium princeps. Si hæc ita sint, nonne quæ animæ ipsius propria sunt, necessario priora his erunt, quæ ad corpus pertinet, cum ipsa corpore sit antiquior? CLIN. Necesse est. ATHEN. Ergo opinio, cura, intellectus & ars & lex, duris & mollibus, grauib; atq; leuib; priora sunt. Quare ingentia & prima opera, operationesq; ipsæ artis in primis erunt: quæ uero natura sunt, & natura ipsa, quam non recte sic appellant, posterius sunt, & artem intellectumq; sequuntur. CLIN. Cur non recte? ATH. Quia naturam generationum circa prima dicere uolunt, primaq; ponunt corpora. Si autem non ignis, nec aer, sed anima primo esse uidebitur, anima ipsa corpore antiquior rectissime affirmabitur: & hæc ipsa ita natura constare, si animam corporibus antiquiorem esse constiterit: aliter uero nequaquam. CLIN. Vera loqueris. ATH. Num deinceps ad hæc ita pergemus? CLIN. Ita prorsus. ATH. Rationem cauillatoriam fallacemq; fugiamus, ne si forte iuuenilis ipsa nos senes fefellerit, ridiculos reddat, uideamurq; magna aggressi ne parua quidem consecuti fuisse. Si amnem profundum rapidumq; tres ipsi transire uellemus, & ego iunior uobis, fluctusq; magis expertus dicerem, periculum me primum uobis in tuto relictis facere oportere, utrum transiri fluuius à uobis senioribus possit, an non, & postea facto periculo, aut adhortari uos ad transitum, aut si transiri non possit, me solum periculum subiisse, modeste loqui uiderer. Non aliter modo cum ratio profundior adeunda sit, fermeq; uestris uiribus non accessibilis, ne uertiginē tenebrasq; uobis faciat, ad eas uos quæstiones deducēs, quibus consueti non estis, atq; hoc pacto dedecore tristitiæq; afficiat, periculum in me primo ita faciundū censeo, ut & me ipsum interrogem, & mihi ipsi respondeam, & hoc pacto uobis in tuto audientibus, totam hanc de anima disputationem pertranseam, qua prior esse corpore ostendatur. CLIN. Optime hospes loqui uideris, facitoq; ut dicis. ATHEN. Age igitur modo magis quam unquam deum omni studio inuocemus, cum deos esse diligenter demonstrare conemur, rationemq; ingrediamur, rudentibus turissime tensis. In hac autem disputatione, interrogationibus huiusmodi sic securissime respondere uideor, si quis roget. O amice, stant ne omnia, nihilq; mouetur: an contra, stat nihil, cuncta mouentur: uel aliqua mouentur, aliqua permanent? Huic utiq; respondebo manere alia, alia uero moueri. Nonne in aliquo loco stant & mouentur? Quid nunc? Nonnulla in una sede id faciunt, nonnulla in pluribus. Eane dicis quæ stantium in medio uires capiunt, in uno moueri: quæadmodum circuli stare dicuntur, licet circumferentia eorum uertatur? Ita prorsus, intelligimus autem quod in hac circulatione, cum huiusmodi motus maximum simul minimūq; circulum circunducat, secundum proportionem, se ipsum maioribus minoribusq; dispertit: & ipse quoq; proportionem seruata maior est & minor. Propterea cunctorum factus est fons mirabilium. Vnā enim cum magnis paruisq; circulis uelocitates tarditatesq; conuenientes ita transigit, ut incredibile quiddā peragere uideatur. Vera narras. In multis uero moueri, dicere mihi uideris, quæcunque ex alio in alium semper transeunt locum: & nonnunquam alicuius centri unius obtinent basim nonnunquam plura: eo quod circunuoluantur: & cum singula sibi inuicem passim occurrant, si stantibus resistentibusq; obuia fiunt, scinduntur: sin uero contra latis, unum facta tam hæc quam ipsorum intermedia coniunguntur, atque condensantur. Fateor utiq; hæc ita se habere, ut tu ais. Atqui coniuncta densataq; augentur, disiuncta uero rarefactaq; minuuntur, quando prior singulorum habitus permanet: quando uero non permanet, propter utraq; corruptio sequitur. Fit igitur omnium generatio, quando passio quædam sit, cum uidelicet principium capto incremento ad secundam perueniat translationem, & ab hac in proximā: cumq; ad tres usq; peruenerit, in sentientibus sensum habuerit. Hac ergo transmutatione atq; translatione quodlibet gignitur. Vere autem est, quando permanet. Quod si in alium habitum permutatum sit, iam penitus est corruptum. Species motuum omnes præter duas o amici iam diximus. CLIN. Quas illas? ATHEN. Illos o bone uir motus nondum diximus, quorum pene gratia tota hæc consideratio est. CLIN. Dic planius. ATHEN. Animæ gratia disputationem hanc aggressi sumus. CLIN. Maxime. ATHEN. Sic ergo alter motus, quo quid alia semper mouere potest quidem: se ipsum uero non potest. Alter quo quid & se ipsum semper & alia potest mouere, coniungendo, disiungendo, augendo, & contra: generando præterea & corumpendo. Qui motus à cæteris omnibus est distinctus, CLIN. Sint ut uis. ATHEN. Nonne motum illum

Aggreditur
demonstrare
deos esse

nonum

nonum ponemus: quo aliquid ab alio mouetur, & alia mouet: Decimū uero collocabimus illum, quo se mouet & alia: qui certe omnibus actionibus & passionibus se accommodat: rerumque omnium quaecumque sint, reuera motus & transmutatio nuncupatur.

CLIN. Ita prorsus. ATH. Quem potissimū ex decem motibus ceteris omnibus tanquam robustissimum & efficacissimū praeponemus? Necesse est eum quo quid & se & alia mouere potest, longissimo interuallo praecedere, ceteros autem omnes esse longe posteriores. CLIN. Probe. ATHEN. Sed unum uel duo non recte locata, aliter ponenda sunt.

CLIN. Quanam? ATH. Quod de motu decimo diximus, non recte est dictum. CLIN.

Quare? ATHEN. Quia qui decimo enumeratus est, tam generatione quam robore secundum rationem primus est. Secundus uero, quem nono absurde loco enumerauimus. CL.

Quomodo haec dicis? ATHEN. Sic. quando aliud ab alio mouetur: idque rursus semper ab alio: erit ne in talibus aliquid quod primo moueatur? At quomodo id cum ab aliquo moueatur, eorum quae mouentur, primum erit? Certe impossibile id est. Sed quando aliquid seipsum mouens, aliud quoque mouebit: illudque aliud, & sic deinceps plurima mouebuntur: an aliud totius motus principium erit, quam mutatio eius quod seipsum mouit? CLIN. Egrege dictum id, & concedendum est. ATHEN. Praeterea sic nos ipsos interrogemus, & ipsi nobis respondeamus, Si quouis modo uniuersa simul steterint, ut plurimi talium audent dicere, quem motum potissimū ex omnibus primū in ipsis fieri asseremus? Eum profecto, quo quid seipsum mouet: Motus enim dependens ab alio, non prius incidet, quam alia quaedam ipsis inciderit permutatio. Quapropter initium omnium motionum primumque motum, qui & instantibus factus sit, & in his quae mouentur modo insit, illum fateri necesse est, quo quid seipsum mouet: & hanc esse antiquissimam omnium potentissimamque mutationem: secundam uero illam, qua quid ab alio mutatur, & alia mouet. CLIN. Verissime dicis. ATHEN. Postquam hucusque disputando deuenimus, hoc quoque respondeamus.

CLIN. Quidnam? ATHEN. Si primum motum in terreno uel aquatico uel igneo corpore, siue simplici, seu mixto uiderimus, quam inesse ipsi passionē dicemus? CLIN. Nunquid rogas, si uiuere ipsum dicendum sit, quod à seipso mouetur? ATHEN. Id ipsum.

CLIN. Viuere certe. ATH. Quid uero cum animam esse in aliquo uiderimus, num ob aliud uiuere ipsum quam ob hoc putabimus? CLIN. Ob hoc ipsum. ATH. Attēde per Iouem obsecro nūquid uelis tria in re qualibet intelligere. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Vnum substantiam ipsam. Vnum substantiae rationem. Vnum quoque nomen ipsum. Interrogationes etiā de omni re duas esse? CLIN. Quomodo duas? ATHEN. Quod uidelicet non nunquam nomine nobis proposito, rationem ipsam quaeramus: nonnunquam rationem assecuti, nomen iam inuestigemus. Sed uolumus ne hoc iterū dicere? CLIN. Quidnam?

ATHEN. Bipertita distinctio, & in alijs, & in numero reperitur. Et in numero sic diuiso, nomen quidem, par est: Ratio autem, numerus in duo aequalia diuisibilis. CLIN. Certe.

ATHEN. Tale aliquid dico. Nonne idem in utroque significamus, siue nomen interrogati, rationem: siue rationem interrogati, nomē reddamus? quandoquidē unam eandemque rem nomine quidem parem, ratione uero numerum in duo aequalia diuisibilem appellamus. CLIN. Idem omnino. ATHEN. Rei uero illius cui nomen est anima, quamnam rationem est? Num habemus aliam rationem, praeter eam quam modo diximus, quod ipsa possit seipsam mouere? CLIN. A seipso moueri asseris rationem esse illius substantiae quam nomine omnes animā appellamus? ATHEN. Assero equidem. Quod si ita est, an adhuc desideramus sufficientius demonstrari, idem esse animā, & primam generationem ac motum rerū quae sunt quae fuerunt, quaeque futurae sunt: omniumque rursus istis contrariorum? quandoquidē transmutationis motusque omnis omnibus causa esse apparuit. CLIN. Minime. Nam sufficientissime monstratū est, animā omnibus antiquiorem esse, cum motus principium sit. ATH. Nonne igitur motus qui ab alio in alio fit: quouē nihil unquam seipsum mouet, secundus est, & quoto quis uelit numerorū interuallo superiori motui postponendus? siquidem corporis uere inanimati mutatio est. CLIN. Probe. ATHEN. Recte igitur & proprie, uereque & absolute diximus, prius corpore animam factā fuisse, corpus uero posterius atque secundo, animae secundum naturā dominantī subiectum. CLIN. Verissima haec sunt. ATHEN. Recordamur nos in superioribus concessisse, si antiquior corpore anima declaretur, illa etiam quae animae competunt, ipsae quae corporis propriae sunt,

priora

Quae antiquissima & potentissima mutatio

Animae ratio quod potest seipsam mouere

priora esse simul declarari? CLIN. Maxime. ATHEN. Affectus ergo, mores, uoluntates, cogitationes, ueræ opiniones, curæ, memoriæ, omnia hæc longitudine corporū, latitudine, profunditate, robore, prius facta sunt, sicut & anima corpore. CLIN. Necessesse est. ATH. Num etiam concedere cogimur bonorum & malorū, honestorum & turpium, iustorum & iniustorum, cæterorumq; contrariorum causam esse? siquidem causam omnium ipsam asserimus. CLIN. Cur non? ATH. Animā cuncta gubernantē, & in omnibus quæ mouentur habitantē, nōne & cælum gubernare necessario cōfitebimur? CLIN. Omnino. ATHEN. Vnam an plures? Plures certe, ut ego pro uobis respondeam. Nec pauciores quā duas ponere debemus, unam beneficam, cōtrariam alteram. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Vniuersa ergo quæ in cælo sunt, quæ in terra, quæ in mari, suis motibus anima ducit: quibus nomina sunt, uelle, considerare, curare, consultare, recte & non recte opinari, latari, dolere, audere, metuere, odisse, diligere, & cæteris præterea motibus omnibus, qui horum affines primiq; sunt, qui & secundos corporum motus suscipientes, omnia in augmentum decrementumq; perducunt: concretionem, uel condensationem, & discretionem, uel rarefactionem: & in ea quæ ista sequuntur, caliditates, frigiditates, grauitates, leuitates, durum, molle, album, nigrum, austerum, dulce, amarū: & deniq; omnibus, quibus anima usa si intellectum quoq; semper diuinum acceperit, recte cuncta dijs recta feliciaq; perducit: sin uero amentia coniuncta fuerit, omnia his contraria facit. Damus ne ista sic se habere? an adhuc ambigui sumus? CLIN. Nullo modo ambigimus. ATH. Vtrum ergo animæ genus, cælum, terrā, totumq; orbem regere arbitremur? quod mente uirtuteq; refertū est: an quod caret utrisq;? Vultis ne ut ita respondeamus? CLIN. Quo pacto? ATH. Ita dicamus o mirifice uir, si uniuersus cæli circuitus, & omnium quæ in eo sunt, progressio, mentis motui & circulationi, & rationi similem habet naturam, & simili quadam ratione peragitur, cōstat optimam animū totius mundi curā habere concedendum esse, unde tali ratione circumuoluatur. CLIN. Recte. ATH. Sin uero furiose & sine ordine mouetur, malam. CLIN. Hæc quoq; recte. ATH. Quā igitur mētis motus naturam habet? Sed ad hanc quæstionem o amici prudenter respondere difficile est, Quare par est ut ego uobiscum respondeam. CLIN. Probe loqueris. ATHEN. Cauere itaq; debemus, ne quasi ex opposito ad solem conuersi, & in meridie noctem agētes, perinde respondeamus, ac si mortalibus oculis mens sufficiēter cōspici cognosciq; possit. Tutius enim uidebimus, si ad imaginem eius respiciamus. CLIN. Quo pacto dicis? ATH. Videamus cui potissimum decem illarum agitationum similis sit intellectus, ut tanq; imagine hac utamur. Eam ego in memoriā uobis reducā, & pro omnib. respondebo. CLIN. Optime. ATHEN. Meminisse oportet & illud a nobis in superioribus esse dictum, omnium quæ sunt, alia stare, alia uero moueri. CLIN. Sic dictum fuit. ATHEN. Quinetiam eorum quæ mouentur, nonnulla uno in loco, nonnulla in pluribus agitari. CLIN. Hoc quoq;. ATHEN. Motus autem qui semper in uno fit, necessario circa medium aliquod agitur, & circuli torno confecti similis est: ideoq; mentis circuitum pro uiribus imitatur. CLIN. Quomodo id dicis? ATHEN. Per eadē certe, eodem modo, in eodem, circa eadem, ad eadem, una ratione, & ordine uno ferri utraq; assero. Nempe si dicamus mentem motumq;, qui in uno sit, spheræ torno confectæ lationibus similes, nunquam rudes bonarum imaginū opifices erimus. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Contrā ergo motus qui nunq; similiter, nec per eadem, nec in eodem, neq; circa eadem, neq; ad eadē, neq; in uno fertur, nec ordine nec ornatu rationeq; aliqua, omni profecto amentię cognatus est. CLIN. Proculdubio. ATH. Iam ergo aperte possumus clamare, cū ab anima cuncta circunducantur, necessarium esse cæli circuitum a procurante exornāteq; anima circunduci, siue optima illa quidē, siue cōtraria. CLIN. At hospes ex dictis iam apparuit, nefas esse aliter dicere, q̄ ab anima, omni uirtute referta, siue una seu pluribus hæc omnia circumagi. ATHEN. Optime tu Clinia citoq; hæc intellexisti, sed illud adde. CLIN. Quidnam? ATHEN. Si solem, lunā, cæteraq; sidera anima ducit cuncta, nōne singula quoq;? CLIN. Quid nī? ATHEN. De uno igitur uerba faciamus, quæ astris omnib. possunt accommodari. CLIN. De quo? ATH. Solis quidē corpus omnes homines uident, animā nemo, nec etiam alterius animalium corporis, nec uiui, nec mortui, Idq; genus cum nullo corporis sensu percipiatur, sola mente comprehenditur. Quare & nos de ipso, hoc sola intelligen-

Que sint nomina motuum animæ
Anima coniuncta intellectui producit omnia recte

Quam reuerenter celandum sit de deo
Translatio disputatōis

tia capiamus. CLIN. Quidnam? ATHEN. Cum solem anima moueat, si trium modorum aliquo ab ea fieri hoc asserimus, fortasse non aberrabimus. CLIN. Quos dicis modos? Solem mouet anima ATHEN. Quod uel intus in hoc rotundo corpore inest, & quolibet ipsum transfert quē, admodum nos anima nostra quolibet ducit. Vel ipsa foris quidem est, & corpus aliquod ignis uel aeris nacta, ut quidam aiunt, per uim corpus corpore pellit. Vel tertio, quamuis ipsa nuda corpore sit, quia tamē alias uires supra modū mirabiles habet, facile ducit. CLI. Certe uno istorum modorum ab anima agitari cuncta necesse est. ATHEN. Præstat autem, ut siue curru quodā intrinsecus teneat corpus illud eius anima, lumēq; ita cūctis effundat, siue foris sit, seu quomocuncq; quis excogitet, deum esse ipsam omnes arbitremur. An aliter? CLIN. Ita certe, nisi quis extrema dementia teneatur. ATH. De uniuersis præterea stellis & luna, annis, mēsis, cunctisq; temporibus, quid aliud q̄ hoc ipsum dicemus? Quoniam anima & animæ omnibus uirtutibus præditæ horum omnium causæ demonstratæ sunt, deos esse eas affirmabimus: siue in corporibus sint, & tanquam anima lia quædam cœlum totum exornent, siue quomocuncq; aliter agere id dicantur. CLIN. Omnino. ATH. Ita ergo istis concessis, poterit ne aliquis negare plena deorū omnia esse? CLIN. Nullus adeo mente captus est hospes. ATH. Ei ergo qui deos esse negat, positus terminis ô Clinia & Megille sermonem iam relinquamus. CLIN. Quos terminos imponemus? ATH. Ut uel doceat nos non recte opinari, cum animam generationem primam omniū dicimus: ceteraq; à nobis consequenter dicta, uera non esse. Vel si nihil melius q̄ nos dicere potest, nobis credat: & ita in posterum uiuat, ut de dijs nō ambigat. Verum consideremus nunc utrum sufficienter deos esse aduersus negantes ostendimus, an non. CLIN. SuffICIENTER dictum est hospes. ATHEN. Disputatio igitur aduersus istos, finem habeat. Sed ille iam, qui quamuis deos esse dicat, curam tamen humanarum rerum negat habere: sic à nobis est persuadendus. O uir eximie, dicamus, natura quædā diuinitati cognata ad rem tibi coniunctam affirmandam colendamq; ducit, quando deos esse asseris. Sed improborum iniustorumq; hominum publice priuatimq; successus, qui licet reuera felices non sint, uulgo tamen felices habent, & carminibus frequenter cæterisq; sermonibus extolluntur, temere ad impietatem te præcipitem agunt: aut etiam cum sceleratos homines uideas ad senium usq; ita deuenire, ut filios atq; nepotes in maximis relinquunt honoribus, ualde turbaris. Audisti fortassis, aut etiam ipse uidisti nonnullos, quamuis iniuste & impie multa gesserint, propter ipsa tamen scelera ex re parua in magnam, & ex infimo gradu ad tyrannidē peruenisse. Propterea cum deos harū rerum auctores esse propter ipsam cum illis coniunctionem inculcare, & aduersus eos peccare nolis, nonnulla ductus absurditate, ac dijs ipsis succensere nō uolens, huc tandē delapsus es, ut licet deos esse arbitreris, humanas tamen res ab illis negligi credas. Ne igitur hæc opinio ad grauiorem te tradat impietatis morbum, remedium pro uiribus opinionē hanc refutantes, adhibeamus. Quocirca sequentē disputationem cum præcedente illa ratione iungemus: quæ aduersus eos etiam qui deos esse negabāt, usi sumus. Tu uero Clinia & Megille, pro adolescente, ut fecistis hæctenus, respondete. Atq; ego si arduum quid inciderit, uos suscipiēs ut nunc feci, trans fluuium ducam. CLIN. Recte dicis, & ita facito. nos quoq; pro uiribus faciemus. ATHEN. Non erit forsan difficile demonstrare, deos non minus minimarum rerum q̄ maximarū curā habere: præsertim cum paulo ante dictū fuerit, eos omni uirtute refertos, prouidentiam omnium sibi propriam uendicare. CLIN. Et maxime quidem. Virtus deorum ATHEN. Quod sequitur, communiter inuestigemus: quæ sit uirtus eorum qua boni esse conceduntur. Age, nonne temperatum esse, mentemq; habere, uirtuti dantur, & contraria uitio? CLIN. Certe. ATHEN. Quid porro? Nonne fortitudo uirtuti etiam datur: timiditas uitio? CLIN. Valde. ATHEN. Et horum alia turpia, alia honesta dicunt. CLIN. Neceffe est. ATHEN. Et quæ in his uitia sunt, nobis quidem inesse posse: deos uero eorum participes nullo modo dicemus? CLIN. Hæc etiam quiuis concederet. ATH. Nunquid negligentiam, delicias, otium, animi uirtutē putabimus? An aliter? CLIN. At quomodo? ATH. Num contrā? CLIN. Ita sane. ATHEN. Horū ergo contraria in contrarium. CLIN. Sic utiq; ATH. Qui delicijs, negligentia, otioq; deditus est, quē Hesiodus ignauis maxime fucis similem dicit, nonne odio nobis habetur? CLIN. Rectissime profecto poetæ ille cecinit, ATHEN. Non ergo dicendus deus eos mores habere, quos odit, nec permittendus

mittendus est ullus ita dicere? CLIN. Nullo modo. ATHEN. An ille, ad quem operis aliquius effectio & cura maxime pertinet, magna in eo opere curabit, parua cōtēnet? Quo modo si hanc opinionē laudauerimus, nō errabimus. Sed ita istud cōsideremus. Nōne siue homo siue deus, duabus de causis negligit? CLIN. Quibus? ATHEN. Vel quia nihil interesse totius putat, si parua negliguntur: uel quia licet interesse opinē, pigritia tamen mollitiēq; detentus, negligit. Aliter em̄ negligētia nō contingit. Nam quando quis non potest omniū curā gerere magnorū paruorumq; atq; ideo imbecillitate impeditus non curat, negligentia tūc in eo esse non dicitur, siue homo quidā sit impotens, siue deus aliquis non posse fingatur. CLIN. Non certe. ATHEN. Sed nunc illi duo tribus nobis respondeant, qui licet deos esse cōcedant, alter tamen facile placabiles, alter in rebus paruis negligentes putat, primumq; sic interrogentur. Ambo deos asseritis scire, uidere, audireq; omnia: nihilq; ipsos effugere posse eorū quæ aut sensu aut intellectu percipiunt? hæc ne ita se habere dicitis? an aliter? Sic. Deinde omnia eos posse quæcunq; mortales immortalesue possunt? CLIN. Absque dubio ita esse concedent. ATHEN. Bonos etiā, imō optimos esse omnes quinq; confessi sumus. CLIN. Omnino. ATHEN. Nulla ergo pigritia, nulla mollitiē capi eos possibile: quādo quidem tales sunt, quales esse consensimus. Nā à timiditate in nobis otio nascit: pigritia uero ab otio atq; mollitiē. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Nullus ergo deorum otio pigritiaq; corruptus quicq; negligit. Nullius enim timiditatis deus est particeps. CLIN. Probe. ATHEN. Ergo relinquitur si paruas paucasq; in uniuerso res negligunt, ut ita negligant, aut quia contemnenda illa esse sciunt, aut quidnā aliud reliquū est, q̄ huius contrariū? CLIN. Nihil penitus. ATH. Vtrum ergo o uir eximie te dicere affirmabimus? an quod propter ignorantia, cum prouidere debeant, non prouideant? an sicut improbos homines dicimus, meliora quidē uidere, sed uoluptate aut dolore fractos deteriora sequi, sic deos quāuis sciant prouidendū esse, tamen non prouiderent? CLIN. Quomodo id fieri potest? ATHEN. Præterea res humana, uiuētis naturæ participes sunt: & homo ipse præ cæteris animalibus dei cultor diligentissimus est. CLIN. Apparet. ATHEN. Quinetiam mortalia cuncta uiuentia à dijs fieri possideriq; quemadmodū & cœlū uniuersum, dicimus. CLIN. Proculdubio. ATH. Iam ergo seu parua hæc siue magna quis dixerit dijs esse, nullo modo cum prouidentissimī atq; optimī sunt, negligēda sibi sua possessio est. Sed istud præterea cōsideremus. CL. Quidnam? ATHEN. Num sensus & uires contrario inter se modo ad facilitatē difficultatēq; se naturaliter habeant. CLIN. Quid ais? ATH. Parua quippe difficilior q; magna uidentur & audiuntur. Facilius autem tenentur ferunturq; & prouidentia gubernantur parua omnia & pauca, quā eorū contraria. CLIN. Certe multo facilius. ATHEN. Quid uero? cum medicus totū corpus curare uelit ac possit, si magnis prouiderit, parua contempserit, an bene huic unquam se totum habebit? CLIN. Nunquam. ATHEN. Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patres familias, neq; ciuitatū moderatores, neq; ulli omnino tales, paucis paruis neglectis recte multa & ingentia gubernabunt. Nam lapides quoq; magnos sine paruis bene strui negant architecti. CLIN. Certe. ATHEN. Cæueamus autem ne deum mortalibus opificibus uiliorem putemus. Isti sane quanto peritiores sunt, tanto arte una in proprijs ipsorum operibus & parua simul & magna exquisitiū absolutiusq; perficiūt: Deus uero qui sapientissimus est, & curare potest ac uult: magnis quidem prouidebit solum, parua autem quæ facilius gubernari possunt, propter pigritiam & ignauiam negliget? CLIN. Nullo modo hanc hospes de dijs opinionem admittendam putamus. Nefaria enim hæc & falsa penitus cogitatio. ATHEN. Satis iam aduersus eum, qui negligentia crimine deos incusat, disputasse uidemur. CLIN. Certe. ATHEN. Verum hætenus quodammodo ratione coegimus, ut falsa se opinari confiteretur. Indigere quoq; persuasionē, qua ueluti cantu quodā capiatur, existimo. CLIN. Quæ nam hæc persuasio est? ATHEN. Huic adolescētī persuadeamus, eū qui toti prouidet, ad uirtutem salutemq; totius omnia ordinare, cuius pars quæq; pro uiribus quod sibi cōuenit agit & patitur: atq; his singulis præpositi principes sunt, qui minimarum etiā actiōnum passionumq; per singulas & extremas uniuersi particulas distributione ad ultimū usq; peracta curam habent. Quarum una tua o miser particula est, quæ ad totum semper respicit, quamuis minima sit. Tu uero ignoras omnem singulorum generationem illius

gratia fieri, ut uniuersi ipsius beata uita sit, eius substantia nō tui gratia est, sed illius tu gratia factus es. Medicus enim & artificiosus opifex omnis, totius gratia singula facit, & ad cōmunem perfectionem dirigit omnia: non totū ad partem, sed partes ad totū singulas referens. Tu autē moleste fers, quia ignoras quo pacto quod tibi optimū est, uniuerso simul & tibi pro cōmunis generationis uiribus conuenit. Quoniā uero anima cū corpore semper, modo cum alio, deinde cum alio cōiuncta, varijs mutationibus, aut propter se ipsam, aut propter aliam animam cōmutatur, nihil aliud harum rerū ordinatori tanq̃ talos iacienti restat, q̃ ut quasi transponendo permutet, meliores quidē mores in meliōrē locum: in deteriorem uero deteriores, prout singulis cōuenit, ut sortem sibi congruā singula consequant. CLIN. Quomodo id ais? ATH. Ea ratione mihi dicere uideor, qua facillime dī cunctis prouideant. Nam si quis ad totū semper respiciens fingit quāq̃, & ad ipsum omnia transfigurat, ut ex igne aquam animatā, nec multa simul ex uno uel ex multis unū, primā, aut secūda, aut tertiā generatiōis participatiā multitudīne infinita transpositi huius ornatus erunt. Nūc autem mira facilitas in eius opere est, qui toti prouidet. CLIN. Quo pacto id rursus ais? ATH. Quoniā rex ille noster actiones hominū oēs animatas esse perspexit, multamq̃ ipsas in se uirtutē, multā etiā prauitatē habere, quōd uel factum est animam & corpus, perditionem non pati, neq̃ tamen æternum esse, qua lege dī sunt: nam si alterutrum horum perderetur, omnis cessaret animalium generatio: præterea quod ipsius animæ bonum est, iuuare, quod malum, contrā nocere: hæc inquā omnia quoniā perspexit, idcirco excogitauit ubi pars quāq̃ locata maxime, optime, facillimeq̃ uirtuti uictoriam, uitio uero ne uincat, impedimentum in uniuerso præbere possit. Adinuenit igitur ad uniuersum hoc, quale factū quodlibet qualem sedem habitationēq̃, & qualia loca sortiri debeat. Causas uero huius uel illius generandi, uolūtātibus nostris permisit. Vbi cūq̃ em̃ quis cupiat, qualisq̃ animus sit, ibi fermē semper habitat, & talis sit, ut plurimum. CLIN. Congruē. ATH. Quæcūq̃ igitur animam habent, transmutantur: quippe cum transmutationis in seipsis causam habeant. Transmutata secundū ordinem legemq̃ factorum feruntur. Et quæ minus peccarūt, minus profunde, ac in regionis superficie uagantur: quæ magis atq̃ atrocius, decidūt in profundum, & in regionem inferiorem delabuntur, quam inferorū uocabulo similibusq̃ nominibus appellantes, tam uiuentes q̃ a corporibus soluti somniant atq̃ formidant. Anima uero quæ maioris uirtutis uel uitij compos est, quando propria uoluntate & assidua cōsuetudine uehementius permutata, diuinæ uirtuti adhæsit, talisq̃ præcipue facta est, in locum similiter longe meliorem sanctumq̃ transfertur: quæ uero contrario modo affecta est, in contrariū translata, uitā peragit suam. Hoc deorū qui cœlum habitant o puer & adolescens qui a dīs negligi putas, iudiciū est: ut qui peior sit, ad peiores, qui melior, ad meliores animas, tam in uita q̃ in omni morte proficiatur, patiatq̃: & agat quæ a similibus ad similes fieri oportet. Quare nec tu, nec alius ullus, optet cōfidatq̃ se adeo felicem fore, ut iudiciū hoc deorum effugiat atq̃ exuperet. Nam qui hoc sanxerunt, firmitus, quā cætera omnia stabilierunt, ut cauendum omnino sit. Nunquā enim ab illo negligeris, nec si ita paruus sis ut in terræ profundū ingrediaris, nec si adeo sublimis fias, ut pennis elatus in cœlum uoles: sed cōuenientia supplicia dabis, siue hic manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem inaccessibilemq̃ locū translatus. Eadem quoq̃ de illis ratio sit, quos per nefaria scelera ex paruis in magnos uiros euasisse intuitus, putasti ad felicitatē ex miseria peruenisse. Quorum in operationibus uelut in speculo, deorū ad omnia negligentiam inspexisse existimasti, quō uidelicet ignorabas ad quid eorū progressus uniuerso conducant. Non oportet autem hoc o uir præstantissime ignorare, quod qui nescit, nec uiuendi formam unquam cōspiciet, nec uerba de uitæ beatitudine uel miseria facere poterit. Quare si Clinias hic, & uniuersus hic seniorū cœtus tibi persuasit, te quid de dīs dicas penitus ignorare, satis tibi deus fauerit: sin uero rationē adhuc aliquā desideras, audi quæ ad tertiū illum dicemus, si quo pacto mentis es particeps. Profecto deos esse, hominibusq̃ prouidere, satis arbitror demonstratum. Sed iniquorum hominum eos muneribus corrumpi, nullo modo dici permittendum est: & si dicatur, omnino pro uiribus refutandum. CLIN. Præclare dictum: & sic agamus. ATHEN. Age igitur per deos ipsos, quonam modo placabiles fiunt, si quo pacto fiant: & qui & quales sunt, si placatur princeps

cipēs enim esse eos necesse est, qui totū cōlū perpetuo gubernaturi sunt. **CLIN.** Certe. **ATHEN.** Sed quibusnā principibus similes sunt? qui uel illis principes similes, ut possibi-
le nobis sit, minores maioribus cōparare? Vtrū aurigę aliqui certantiū bigarū tales sunt? aut nauium gubernatores? Fortasse autem exercitiū ducibus conferri possunt, uel medi-
cis: qui bella morborū ab humanis corporibus arcent atq; propulsant; aut agricolis inimi-
cas orientibus stirpibus tempestates timentibus cauentibusq; aut etiam gregū armēto-
rumq; pastoribus. Nam cum inter nos cōuenerit, multorū bonorum, multorūq; malorū,
& quidem pluriū, plenum esse cōelum, immortale aliquod bellum hoc est, & mirabili cu-
stodiā indiget, sed opitulatur nobis dī simul & dāmones. Nos autē deorū dāmonumq;
possessio sumus. Verū iniūstitiā & intemperantiā unā cum imprudentiā nos corrūpunt.
Iūstitiā uero & temperantiā cum prudentiā, quę in uiribus deorū animatis inhabitāt, sa-
lutem nobis afferunt. Breue autem aliquid horum habitare in nobis manifeste hinc licet
conspicere. Nam animę in terra quędam habitantes iniūstę, & ferarū instar atroces, ad-
uersus custodum animas, canum puta aut pastorū, uel etiam præcipuorum omniū domi-
norum insurgunt, uerborumq; lenocinijs, deprecationeq; quorundam cantuum persua-
dent, ut fama malorū est, licere male agendo inter homines sibi plurima usurpare, nec ali-
quam inde pœnam persoluere. hoc nos delictum, quo ad usurpationem pluriū inhiatur,
in corporibus animalium morbum uocamus, in anni temporibus pestilentiam, in ciuita-
tibus rebuq; publicis commutato nomine iniūstitiā. **CLIN.** Omnino. **ATHEN.** Ne-
cesse est igitur eum qui credit deos ueniā hominibus iniūstis præbere, si quis ipsis rapī-
næ partem tribuerit, dicere eos esse ueluti canes, quibus lupi particulam rapinæ conce-
dant, & illi muneribus his placati, greges diripi patiantur. Nōne hic eorū sermo est, qui
placabiles esse deos prædicant? **CLIN.** Hic certe. **ATH.** Sed quibus prædictorum cu-
stodum deos aliquis conferens non erit omniū hominum ridiculosissimus? Vtrum gu-
bernatoribus, qui libatione uini atq; nidore carniū deuoluti, nauem simul nautasq; euer-
tunt? **CLIN.** Minime. **ATHEN.** Sed neq; aurigis, qui dum certant, corrupti muneribus,
aduersariorum curribus uictoriā ipsam cōcedant. **CLIN.** Non certe. Turpis enim hac
in deos comparatio. **ATHEN.** Atqui nec imperatoribus, nec medicis, nec agricolis, nec
pastoribus similiter persuasus, nec etiam canibus astutia luporū blande seductis. **CLIN.**
Bona uerba quæso. Hęc enim audienda non sunt. **ATH.** Nōne custodum omnium ma-
ximi & in maximis rebuq; dī omnes? **CLIN.** Ita prorsus. **ATH.** An optimarū rerum cu-
stodes, & in uirtute custodię nimīū excellentes, deteriores esse dicemus q̃ canes homi-
nesq; mediocres, qui nuncq; muneribus ab iniūstis hominib. impie acceptis iūstitiā pro-
derent? **CLIN.** Nequaq; hic sermo ferendus est, & qui hac opinione laborat, impiorū o-
mnium iure pessimus & prophanissimus iudicabit. **ATH.** Triā igitur illa quę proposui-
mus, deos uidelicet esse, omniumq; curam habere, nec præter iustum precibus ullis flecti
posse: sufficienter ostendisse uidemur. **CLIN.** Certe & his nos rationibus assentimus.
ATHEN. Vehementius quodammodo propter improborum hominum controuersias
diximus. Sed hac de causā ō amice Clinia contentiosa uisum oratione, ne prauī dicen-
do se uicisse putantes, licentiā sibi datā credant faciendi quęcunq; uelint, & qualiacunq;
aduersus deos existiment facienda. hac inquam de causā, noua quadā, & uehementiori
dicendi ratione uti uoluimus. Quod siquid ad persuasionem attulimus, ut iam uelint mo-
res suos odisse & cōtrarios cōplecti, probe nobis exordiū legum de impietate dictū est.
CLIN. Speramus ita fore. sin minus, at genus orationis legum latori dedecori non erit.
ATHEN. Post exordiū sermo legum interpret recte sequitur: qui impijs omnibus prædi-
cet, ut a suis moribus ad pietatem sese conuertant. Aduersus eos autē qui non paruerint
lex ista de impietate ponatur. Siquis impie quicq; agit uel loquitur, qui fortē præsens fue-
rit, deos defendat, magistratibus significet. Quorū qui primī audierint, ad harum rerū iu-
diciū, secundū leges deferant. Quod si quis magistratus audierit neq; detulerit, ipse im-
pietatis reus fiat, & qui uelit, pro ultione legum prosequatur. Et si quis cōdemnatus fue-
rit, iudices hūc pro singulis impie cōmissis, singulis quibusq; afficiāt supplicijs. Carceri-
bus quidem omnes coerceantur. Tres uero sunt in ciuitate carceres. Vnus plurimis cō-
munis in foro rerum uanaliū: ubi multi ne fugiant, custodiuntur. Alter ubi cœtus eo-
rum sit, qui nocte congregant, correctionis nomine appellatus. Tertius in media regio

netubi quāmaxime desertus syluestrisq; locus est, supplicij nomine notatus. Tres quoq; impietatis, ut supra narrauimus, causae sunt. Cumq; in singulis huiusmodi causis duo quaedam proficiantur, sex erunt aduersus deos genera peccatorum, quae ut diiudicentur digna sunt, nec aequali similisq; poena indigent. Nam alij quamuis deos esse non credant, tamen propter iustum aliquem naturae affectum, malos oderunt, & odio quodā aduersus iniustitiam moti ab iniurijs abstinent: iniquos fugiūt, iustos homines diligunt. Alij uero ad hanc opinionem, quod deorū praesentia destituta omnia sint: proniores quoq; ad uoluptates doloresq; sunt: acumine etiam, & memoria pollent. Vtrisque id est cōmune, ut esse deos negent. In hoc autem differūt: quod ceteris hominibus ille minus, hic plus nocet. Ille quidē libere aduersus deos, sacrificia, iusiurandum obloquitur: atq; ita alios deridendo, nisi puniatur, multos forsan sibi similes faciet. Hic uero eandem habet opinionē, sed acriori ingenio praeditus uulgo putat, doloq; & insidijs plenus est. Ex istis multi fortilegi fiunt, & ad omne ueneficij maleficijq; genus prompti. Fiunt praeterea ex istis nonnunquam tyranni, exercituū duces, cōcionatores, & qui solennitatibus priuatis insidiantur, & qui homines captiunculis sophistarum decipiunt. Horū profecto multae quidem sunt species: sed legū positione dignae duae. quarū quae dissimulatione referta est, scelera parit non una tantū morte uel duabus digna, sed plurib. Altera castigatione simul, & uinculis indiget. Similiter opinio qua dii negligentes existimantur, duo gignit: & qua facile uotis muneribusq; placabiles, alia duo. Cum ita impij distincti sint: eos quidē qui nō malis moribus, sed amentia quadam tales facti sunt, in correctionis carcerem non minus q̄ quinquennium permansuros iudex cōijciat. Quo in tempore nullus cum ipsis ciuium colloquatur, praeter eos qui nocturni coetus participes sunt: hi uero admonentes, ad salutem animae colloquantur. Cum autem uinculorū tempus exactum fuerit, qui modestior factus est, unā cum modestis habitet: quod si rursus impietatis crimine condemnabitur, morte plectatur. Sed sunt nōnulli qui ad eam opinionem quod dii sint, uel negligentes, uel placabiles sint, immanes quoq; fiunt, hominesq; despiciunt, & uiuentes ad se multos alliciunt, attrahūtq;: nec nō defunctos se trahere cōsolariq; dicunt, profitenturq; se deos ipsos cantibus, sacrificijs, uotisq; mulcere. Et hoc lenocinio conantur domos & ciuitates uniuersas pecuniarum gratia perdere. Eorum qui damnatus fuerit in mediterraneis carceribus uinciatur, nec ullus liber unquam ad eum accedat: sed statutum ipsi a legum custodibus cibum serui afferant. Vita deniq; functum, extra regionis fines insepultum eijciant. Quem si quis liber sepelierit, a uolente impietatis crimine accusetur. Quod si filios reliquerit ciuitati sufficientes, orphanorū tutores horum non minus quā reliquorum, ab eo die quo damnatus fuerit curam habeant. Sed cōmunis de omnibus his lex ista ponatur, quae faciet ut multi minus uerbo & re in deos peccent, & ut ab amentia reuocentur: ex eo quod non licebit deos sibi deorumq; sacra praeter leges effingere. Sit autem lex huiusmodi simpliciter cunctis imposita. Sacella nemo in priuata domo habeat. Cum uero animum quis ad sacrificandū induxerit, ad publica sacrificaturus accedat, & sacerdotibus hostias praebet, qui curam harum rerum castissime gerunt. Quibus cum & ipse oret, & quicumq; cum eo simul orare uelit. Hae ideo ita fiant, quia sacella & deos instituerē non facile est. Quippe magni ingenij est recte rem istam facere. Solent autem mulieres precipue, ac imbecilliores, & in periculo constituti & indigentes ubicunq; quispiam indigeat, & contra quādo facultas rei alicuius affluit, quod adesse uidetur semper consecrare, hostiasq; uouere, & statuas dijs atq; daemonibus & deorū filijs polliceri. Phantasmatibus cōmoti uigilantes, & in somnijs similiter multa se uidisse praeformidine recordati, ubi remedia singulis afferre conātur, aris sacellisq; omnes domos uicosq; repleūt. Quorum omnium gratia lex ista ponenda est, ac praeterea impiorū causa, ne ista sibi operationibus usurpantes, sacella & aras suis in domibus statuunt, putentq; deos clam uotis, sacrificijsq; placare: atq; ita in infinitum suam iniustitiam augeant, unde tam ad se q̄ ad eos qui sibi ista permittunt, quamuis illi meliores sint, indignationem deorum prouocent: quo pacto tota ciuitas iure quodammodo impietatis crimine teneatur. Legum quidem latori deus minime irascetur. Lex enim sit, Sacella deorum neminem in priuatis domibus possidere. Si uero quispiā habuisse, sacrificasseq; alibi quā in publicis deprehendatur: qui sensit, ad legū custodes deferat. Ipsi autē si nihil magni sceleris a foemina siue a uiro

Nemo sacella in domo priuata habeat

à uiro factum sit, ad publica templa iubeant priuata sacra deferri: & si non ilico delata fuerint, mulctent, donec deferantur. Si quis autem non puerilem, sed nefariam impietatem commiserit, siue in suis priuatim, siue in publico deorum cultu sacrificando deliquerit, morte ut impure sacrificans condemnatur. Puerile uero esse uel non, custodes legum iudicent, tractosque ita impios in iudicium, impietatis reos esse declarent.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGVM undecimum De legibus.

PLATO noster quemadmodum & philosophorum omnium sapientissimus, & eloquentissimus oratorum, ita iurisperitorum omnium prudentissimus, ne in contractibus cogatur, ut solent ceteri, uasum legum interpretationumque, & id quidem frustra, opus conficere, merito antequam descendere ad contractus, forensiaque commercia, studuit disciplinis, legibus, iudicijs, religione ciues bonos efficere, sperans iustos homines, uel absque legibus sponte fidem & ueritatem in omni commercio praestituros. Et profecto admodum opportune post leges de iudicijs pertinentibus ad personas, leges iudiciorum ad res spectantium adducit in medium, quibus tam aduenae quam ciues discant iuste deponere, seruare deposita atque pacta: aliena non mouere, sua cuique reddere: uti liberis, & libertis, & seruis: uendere, emere, reddere, ducere, militare, tueri pupillos, testari, testamenta seruare, hereditates administrare, nuptias conciliare, diuortium facere, familiam gubernare: praeter ceteris uero pariter religiose uereri, nihil adulterare, ueneficia odisse, iram insaniatque uitare: iurgia, contumelias, detractiones fugere, restituere damna, ueritatem in testimonijs iuramentisque seruare. atque haec ferme est undecimi huius libri materia. Post haec autem, ut solemus, obscuriora quaedam arbitramur breuiter exponenda. Principio deam itineris geminam esse scito, indicatricem scilicet atque seruatricem. Et illam quidem esse lucem sub nomine Lunae: hanc uero sub Dianae nomine fidem. & quicquid casu quodam alienum in itinere repertum est, deo esse dicendum, ut agnoscas fortunam prosperam esse ad dei prouidentiam referendam. Contemplare Platonice bonitatem, uidelicet uetantem in emendo atque uendendo, non solum rem adulterare, mentiri, peierare: sed iurare etiam, imò uero & rem uenalem laudare, & in eadem die pretium permutare. Vbi illud edisce: Nemo dijs inuocatis mendacium dicat, aut decipiat, aut adulterare uerbo uel re quicquam audeat, nisi deo uelit odio esse: cui quidem primum odium est, qui falso iurans deos paruipendit: deinde qui coram maioribus se mentitur. Et uide iterum atque iterum quam libera & integra Plato optet ingenia ciuium, à quibus omnem cauponandi licentiam procul expellit. Addit quoque tum opulentiam, tum egestatem esse morbum ingeniorum. Unde enim inflatores, hinc debiliores abiectionesque homines fieri. Vbi uero ait Palladem, Vulcanumque & Martem artibus praesidere, ex multis Platonis mysterijs alibi atque alibi traditis collige: Ioui summo mundi architecto trinitatem quandam numinum, quam opificum Platonice nominamus, semper adstare. In qua quidem trinitate prima sit Pallas: secundus autem Vulcanus: Mars uero tertius. Sed quemadmodum trinitas tota ad Iouem ipsum, à quo est, refertur: ita ferme Vulcanus & Mars referuntur ad Palladem. Mitto nunc quod in Marte potentiam, in Pallade sapientiam, in Vulcano igneum spiritum somniasse uidetur. Tria certe ad ipsam Iouis arcem quam uniuersum perficit, requiruntur. Primum quidem ratio ipsa per quam singula sit facturus. Secundum efficax eorum quae ratione conceperat, expeditio. Tertiū eorum quae in effectum, expedienda sunt salus atque defensio: Ideam primi Palladem, secundi Vulcanum, tertij Martem nominat. Et quia utrumque, scilicet tam conseruatio siue defensio, quam expeditio uel expressio rerum, indiget ratione atque sapientia: ideo Pallas & Vulcanus praestant & Marti, & quicquid uel à Vulcano fabricatur, uel à Marte postquam fabricatum est defenditur, & in sua forma seruatur, Pallade duce peragitur. Horum uero trium in arte diuina regnantium, tria quoque in natura uidemus uestigia: per Palladem quidem ordinem quo singula disponuntur, per Vulcanum uero efficacem progressum & promptum quasi partum ad quae omnia properant, per Martem denique munitissimam structuram à generantibus adhibitam genitis, & uaria propugnacula naturam propriam à contrarijs defendentia, Tria similiter in arte humana quidem omni, maxime uero ciuili esse debent: ut singula & sapienter prius quam fiant excogitentur: & mature strenueque expendantur: & ea forma qua excogitata expromptaque sunt, seruetur atque fortiter defendantur. Et ut cognoscamus artem humanam in his omnibus absoluendis non minus quam naturam ab ipso deo ideisque pendere, inquit tres illos deos humanis artibus praesidere. At ne solas à dijs artes habuisse putemus, addit deos uitae datores reuereri maxime omnium oportere, adeo ut uel eorum nomina non sint uel impudenter uel temere proferenda, sed omnia uel minima ad eos pertinentia, pure, reuerenter, casteque tractanda. Quibus praeceptis nihil potest sanctius excogitari, si modo non deos sed deum nominasset. Sed ecce unam Iouis summi substantiam introduxit, neque multiplicauit substantias, dum multiplicaret ideas, quidnam ultra in eo desideramus? Quinetiam ubi deos nominat, non aliter sentit quam qui dixit, Millies mille ministrabant ei. Neque uero silentio praetereundum est, quod ait animam à deo uitam accipere, intelligentiam esse uitam mediam inter illam quae in aeternitate manet, qualis est angelica tota simul, atque illam quae quodam tempore clauditur. Mediam inquam, ex aeternitate temporeque compositam: in qua caeli instar substantia quidem semper